

Delo, 21.11.2008
Matjaž Nahtigal, Gostujoče pero

Svetovna finančna ureditev na razpotju

Ena izmed zanimivih značilnosti srečanja voditeljev skupine držav G20 pretekli konec redna je bila, da v razpravah o prihodnji finančni ureditvi doslej ključna mednarodna finančna institucija – Mednarodni denarni sklad (IMF) – še nikoli od ustanovitve ni bila tako na obrobju razprav kot tokrat. To spoznanje nekoliko nakazuje na možnost obsežnega preoblikovanja brettonwoodskih institucij, ki očitno ne odgovarjajo na globalne razsežnosti finančnih, socialnih, ekoloških in tudi varnostnih kriz, s katerimi se spopada mednarodna skupnost.

Seveda pa ne gre prezreti pragmatičnih opozoril Barryja Eichengreena, ki je prepričan, da mednarodna skupnost v tem trenutku nima potrebnih alternativnih konceptualnih predlogov in z viri, ki bi lahko zagotovili resnično celovito prenovo brettonwoodskih institucij. Če je torej pomen srečanja pretekli konec tedna v tem, da G20 vsaj navzven začne nadomeščati dosedanjo ureditev, temelječo na G7 in IMF, to še ne pomeni, da bi takšna bolj reprezentativna sestava že avtomatično lahko pripeljala do bolj uravnoveženih in bolj vključujočih finančnih, trgovinskih in socialnih rešitev.

Mednarodna javnost se ne bi smela prehitro predati iluziji, da se elite na svetovnih forumih srečujejo zato, da bi primarno naslavljale in reševale probleme večinskega prebivalstva v svojih državah. Strukturno neoliberalno okolje, katerega najpomembnejše prepričanje je, da živimo v svetu brez ekonomskih, finančnih in družbenih alternativ, sili tako voditelje prvega kot tretjega sveta, da se ukvarjajo predvsem z reševanjem svojih čedalje bolj šibko nadzorovanih in medsebojno povsem prepletenih finančnih institucij. Vsi drugi nakopičeni svetovni problemi so temu podrejeni.

Alternativne poti globalizacije

Resnično alternativna razprava ne bi smela izhajati iz vprašanja, ali si v prihodnosti želimo več ali manj globalizacije. Temu nasproti bi bilo treba organizirati razpravo o alternativnih poteh globalizacije. Namesto temeljne postavke, da obstaja en sam institucionalni niz, ki opredeljuje tržno gospodarstvo, mednarodno trgovino in finančne tokove ter predstavniške demokratične institucije, bi morali odpreti razpravo o alternativnih institucionalnih oblikah. To bi bila razprava, ki je bila v zadnjih treh desetletjih zaradi prevlade globalne ortodoksije tako rekoč onemogočena.

Ni prav verjetno, da se bo takšna razprava začela na elitnem svetovnem forumu ali v elitnih akademskih krogih prvega sveta. Kroga sta med seboj pretesno povezana. Prav tako ni realno, da bi se na takšnem forumu pojavil novi Keynes z ustreznim načrtom mednarodne ekonomske in finančne ureditve, ki bi odsevala spremenjene realnosti sveta v enaindvajsetem stoletju.

Verjetnejše je, da se bodo nove pobude in predlogi porajali v doslej odrinjenih državah in regijah. Tako že danes poteka zelo živahen dialog v akademskih krogih Latinske Amerike in njihove čedalje bolj razvejene civilne družbe. Prav tako je vrsta azijskih držav v svojem razvoju izdelala nove institucionalne rešitve in instrumente, ki so omogočile njihov razvoj. Ne kaže spregledati niti pomembnih razprav, ki potekajo na obrobju vodilnih univerz prvega sveta.

Prenova trgovinskih pravil ...

V kontekstu razprav o dejanski prenovi mednarodnih institucij bi se morali osredotočiti na tri dele: na trgovinska pravila, finančna pravila in problem prevlade neoliberalnega modela. V zvezi s trgovinskimi pravili bi bil potreben naslednji konceptualni zasuk: mednarodna trgovinska menjava ni cilj sam po sebi, temveč je sredstvo, namenjeno bolj celovitemu gospodarskemu in socialnemu razvoju. Namesto da Svetovna trgovinska organizacija postavlja enovita pravila v smeri vedno večje liberalizacije svetovne trgovine – ta pravila redno delujejo v korist najbolj razvitih in najbogatejših trgov –, bi morala pravila svetovne trgovine omogočati tudičasne odstopedod proste trgovine ob večjih notranjih gospodarskih pretresih.

Trgovinska pravila bi morala odpirati prostor za izvajanje avtonomnih razvojnih politik v članicah, namesto sprejemanja pravil s čedalje več omejitvami. Na mizo razprav o svetovnih trgovinskih pravilih bo morala priti veliko bolj resno razprava o globalnih delovnopравниh in okoljevarstvenih standardih. Ne v smislu protekcionalizma trgov prvega sveta, temveč v smislu, da države tretjega sveta, ki si resno in skladno s svojimi možnostmi nenehno prizadevajo za izboljševanje delovnopравниh in okoljevarstvenih standardov, dobijo boljše možnosti za dostop do trgov prvega sveta in tudi ustrezno sistematično podporo.

... finančne ureditve

V okviru razprav o finančni ureditvi se je v zadnjih treh desetletjih ustvarilo neravnovesje: v deklariranem globaliziranem in svobodnem svetu so finančni tokovi skoraj povsem liberalizirani, ljudje in zaposleni ostajajo v največjem delu v okviru svojih držav. Nadaljnji paradoks je, da mednarodni finančni tokovi ostajajo najbolj omejeni na pretok v najrazvitejših državah OECD in na Kitajsko; neposredne tuje investicije zelo redko in v zelo omejenem obsegu zaidejo v revne države tretjega sveta.

Zanimivo in pogosto spregledano zgodovinsko je tudi dejstvo, da je prvotna brettonwoodska ureditev temeljila na precej bolj restriktivni mednarodni finančni ureditvi. Osnovni dogovor v Bretton Woodsu je bil naklonjen nadzoru in omejitvi kapitalskih tokov med državami. Močnejša liberalizacija kapitalskih tokov je napočila v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja po odstopu dolarja od fiksne paritete. Globalizacija, kakršno poznamo, ni rezultat naravnega zgodovinskega razvoja, ampak rezultat natančno določenih politik, konceptualnih predpostavk in danih geostrateških razmerij. Robert Wade iz London School of Economics je ugotovil, da je pogostost finančnih kriz in pretresov v zadnjih desetletjih, tako v tretjem svetu in zdaj še v prvem svetu, veliko večja kot v prvih desetletjih po vojni.

Zato je pomemben Ungerjev predlog po večjem uravnoteženju pretoka kapitala in ljudi. Predlaga tudi precej manjši in bolj tehničen IMF, namesto dosedanjega mastodonta, ki državam tretjega sveta pogojuje kredite z izvajanjem natančno določenih politik liberalizacije in deregulacije. Takšen IMF bi bil bliže Keynesovi ideji mednarodne klirinške unije, ki bi izravnala plačilna nesorazmerja med državami, vendar bi mednarodni tehnokrati imeli veliko bolj tehnično in omejeno vlogo, kot jo je imel IMF doslej. Sklad bi se financiral iz davka na mednarodne kapitalске tokove, torej nekakšen razširjeni Tobinov davek, namenjen pa bi bil kratkoročnim premostitvenim kreditom državam, ki bi zašle v plačilna neravnovesja.

Naposled bi namesto sedanje Svetovne banke podprli ustanovitev več regionalnih, decentraliziranih razvojnih skladov, ki bi podpirali bolj raznolik in bolj uravnotežen razvoj po

svetu. Namesto ene veljavne doktrine bi se odprl prostor za nove, bolj ustvarjalne ideje in razvojne pobude »od spodaj«. Minimum za mednarodno razvojno podporo bi bil spoštovanje in dostojanstvo slehernega državljana ter prizadevanje za vključujoč razvoj.

Doslej prevladujočo neoliberalno dogmo bi postopoma nadomestil pluralen globalni razvoj. V tem kontekstu je razprava, ali potrebujemo več trga ali več države, dogmatična in neproduktivna. Treba je poglobiti in demokratizirati trg ter okrepiti razvojne funkcije države, ki mora delovati transparentno in v stalnem dialogu s civilno družbo.

... neoliberalnega modela

Neoliberalni model, ki tolerira in pogloblja neenakosti, kopiči neravnotežja in negotovosti, ni model, ki bi bil lahko vzdržan. Toda preseči ga ne morejo finančne in mednarodne elite ter akademski krogi, ki so ga ustvarili. Preseže ga lahko le mednarodna civilna družba skupaj z marginaliziranimi akademskimi krogi prvega in tretjega sveta. Še vedno bi bilo pomembno, da se Evropska unija postavi na čelo razprave o alternativnih možnostih globalizacije, skupaj z vrsto držav tretjega sveta. Sporna niso le globalna razvojna vprašanja, ampak tudi prihodnost evropskega socialnega modela.